

Kjak

Óli Jacobsen
Argir

Ruðul og eingin kós ...?

Á einum fundi um fiskivinnu-fyrisiting fyrst í nítíárunum – tað var á tí sokallaða Peder Andersen fundinum í Lær-araskúlahøllini – greiddi tann hittinorðaði Leivur Eides-gaard, sáli, nakað soleiðis frá: "Fyrr kundi eg bara fara at fiska, tá ið eg vildi, eg skuldi bara siga konuni frá. Nú skal eg hava eitt loyvi fyri at kunna fiska. Eg minnst fyrstu ferð, eg skuldi út í Tinganes eftir hesum góða pappíri: Innan fyri skivuna stóð eitt konufólk, hon var í so stuttum, at tað fjaldi nóg illa skommina. Eg hugsaði við mær sjálvum: 'Tað er nógv broytt í føroyskari fiskivinnu ...!'"

Hendan søgan sigur á sín skemtiliga hátt frá einum veruleika, sum hevur verið galdandi í hvussu er síðani fiskimørkini vórðu flutt út á 200 fjórðingar: Landsins myndugleikar – 'staturin' – hevur ræði á øllum fiska-tilfeingi, og politiska skip-anin býtir út atgongdina til fiskatilfeingi: Ger av, hvør skal sleppa upp í part, hvussu nógv hvør skal hava, við hvørjum treytum, um og í hvønn mun rættindini kunnu umsetast o.s.frv.

Fyritreytin fyri rakstri-num av einum og hvørjum fiskifari eru tvinnar, fyrra er atgongd til fiskatilfeingi: Eingi fiskirættindi, eingin íløga. Hin avgerandi fortreyt-in fyri rakstrinum snýr seg um reglurnar fyri umsetn-ingi av fiski. Líta vit nærri at føroysku fiskivinnuni úr hesum sjónarhornum – atgongd til fiskatilfeingi og reglur fyri umsetningi av fiski – so framkemur ein áhugaverd mynd. Tað seinna fyrst.

Marknaðartilknýti

Reglurnar fyri umsetningi av fiski snúgva seg um, hvussu ymisku skipabólkarnir eru tengdir at marknaðinum. Reint handilsligar treytir merkja, at fiskurin verður boðin út á einum marknaði, har keyparar og seljarar eru óheftir, og útboð, herundir

góðska, og eftirspurningur avgera prísin. Tað er tó bert í undantaksførum, at veruleikin fylgir bókini, tí í flestu førum spæla ytri viðurskifti inn. Eitt nú kann myndugleikin – við atliti til onnur viðurskifti, t.d. arbeiði uppi á landi – ynskja at stýra rávøruni. Av royndum vita vit, at ov nógv og/ella illa umhugsað stýring kann hava við sær, at marknaðarmekanismurnar viknað so mikið, at onnur við-urskifti enn góðska, útboð og eftirspurningur eru stýrandi. Í hesum ljósi kunna vit siga at føroyski fiskiflotin kann skiftast sundur í tríggar bólkar.

1. Skipini, sum virka und-ir reint handilsligum treyt-um, t.d. flakatrolarar og rækjuskip. Her eru ong-ar forðingar ella myndugleika-av-markingar. Góðska, útboð og eftirspurningur avgera prísin.

2. Uppisjóvarskipini, sum er ein kombinátión, ið part-vís virka eftir vanligum marknaðartreytum. Fyri makrelin er tó galdandi nú, at hann so ella so skal um føroyskan bryggjukant. Felags fyri henda bólkin er tó, at góðskan á veiðuni er altavgerandi fyri, hvør prísur verður latin, og góðskan verður staðfest beinanvegin við landing.

Skerdur marknaður

3. Fyri føroyska feskfiskaflot-an eru aðrar treytir galdandi. Flest øll, sum ikki kenna so nógv til fiskivinnuna, ganga helst í teirri trúgv, at marknaðartreytir eru gald-andi, t.v.s., at øll feskfiska-veiða skal bjóðast út á Fiska-marknaði Føroya (FMF) og at góðska, útboð og eftirspurn-ingur stýra prísunum. Men so er ikki!

Stórum partur av veiðuni undan Føroyum verður ong-antið boðin út á FMF, men verður handlað beinleiðis millum keyparar og seljarar. Tá ið aktørarnir á landi har-umframt hava atgongd til fiskuttanifrá, so er tað í

mongum førum ein mettaður marknaður, sum skip og bátar av myndugleikunum eru noydd at selja á. Prísurin er eisini hareftir, ikki minst tí tað fyri summar keyparar er líka mikið, um fiskurin er daggamal ella 10 dagar gamal. FMF er ikki ein avgerandi fyritreyt fyri virkseminum hjá nevndu keyparum, men er bert til at taka, eitt 'add on', og virkar sostatt í stóran bert sum buffari í eini fløktari skipan.

Sostatt er langt ímillum reglurnar fyri umsetningi av feskfiski í Føroyum og so fyrstu síðu í lærubókini um marknaðarbúskap. At marknaðurin ikki virkar, sæst best aftur í trimum fyri-brigdum: a) samanborið við líknandi sølur uttanlands, so eru at kalla eingi sveiggj í prísunum frá einum degi til annan b) allur fiskur – daggamal ella 10-14 dagar gamal – verður seldur hvørt um annað og c) eingin prís-munur er at kalla á gomlum og nýggjum fiski.

Ymisk tilskundan

Karmarnir fyri hvønn bólkin sær avgera, hvat loysir seg best, og tískil hvat man skal leggja seg eftir. Við øðrum orðum: Tað stýrir bæði motivátión og atburði. Fyri bólki 1 er eyðgivið, at hann til eina og hvørja tíð tillagar skip, hagreiðing og framleiðslu til tað, sum kast-ar mest av sær, annahvørt tað er at leggja loyvir saman, taka nýggja tøkni í brúk ella annað. Sama ger seg galdandi fyri bólki 2. Eftirsum góðska er altavgerandi fyri keypar-arnar av fiskinum hjá hesum bólki, so sæst tað eisini aftur í tillagingini, har evnini at hagreiða – herundir at køla veiðuna skjótast gjørligt – hevur hægsta prioritet.

Bólkur 3. Feskfiskaflotin kann ikki skerast yvir ein kamb, tí bólkurin er so ymiskt samansettur við skipa- og veiðuhættum. Treyðugt so, atlit verða tikin til góðskuna, tá ið nýggj skip verða bygd ella keypt í flotan.

Tað tykist kortini sum um evnini at veiða hava størsta prioritet. Og hví ikki? Tá ið góðska ikki verður lønt við einum hægri prisi, so kann veiðunøgd leggja upp fyri lágum kiloprísi.

Tá ið tað verður sagt, at feskfiskaflotin ikki hevur tillagað seg, so er tað ikki rætt. Hann hevur – eins og virkini á landi – júst lagað seg til skipanina: Levarar tað, sum skipanin hevur eftirspurt og vil gjalda fyri. Meir og minni skeklaður úr marknaðarmekanismunum, so hava allar royndir at fáa meira burturúr verið sum hjá bili at koma burturúr kavaspori: Best sum man er komin uppá ryggin, so glíður man niðuraftur ...

Hvør er leiðreglan fyri býtinum?

Makrelmálið er dømi um, at myndugleikin skal býta út rættindi til eitt nýtt til-feingi, og fyrisitingin í Fiski-málastýrinum hevur nú smíðað uppskotið til lógar-verkið, sum saman við kunn-gerðini skal vera grundarlagið fyri makrelfiskiskapinum. Fyrisitingin ger – má man ganga út frá – bert tað, hon verður biðin um. Hinvegin, so er fakkunnleikin í fyri-sitingin trygdin hjá politiska myndugleikanum og borg-arum fyri, at regulverkið stendur á tryggari grund.

Eingin man vera í iva um at nótaskipini onkursvegna eru í serstöðu, tá ið um makrelbýtið ræður, tí uppi-sjóvarfiskiskapur er teirra kjarnuvirksemi. Øðrvísi er hjá øllum hinum bólkunum. Tað er tó greitt, at myndug-

leikin ikki hevur valt at taka útgangsstøðið í javnstøðu-grundregluni, tá ið hann hevur skula orðað áseting-arnar. Hvørjar grundreglur, hann so hevur valt at halda seg til, er meira enn ógreitt. Somikið er vist: Bólkabýtið vísir í hvussu er, at myndug-leikin ætlar at stýra makrel-býtinum niður í minstu smálutir.

Umframt nótaskipini, so eru seks aðrir bólkar greitt skilmarkaðir, allir við góðum líkindum fyri at gagnnýta ta kvotu, teimum er tillutað, antin hon er stór ella lítil. Seinasti bólkurin er ein skurvblending av veiðu-førum, sum einki hava felags, hvørki tá ið tað kemur til veiðuhátt ella -evni. Tað er hvørjum vitandi greitt, at skipasamanseting, kvotu-stødd og treytir í hesum bólki fara at hava við sær, at húkaflotin sum bólkur í forhold er krøktur av.

Hvør er vísiðin?

Í árávís hevur feskfiskaflotin verið buffari fyri virkseimið uppi á landi, tí onkursvegna hevur tjóðarsemja verið um, at tað hevur tænt heildini. Hesin flotin hevur trúliga borið inn á samlibandið tað, sum framleiðslan á landi hevur eftirspurt, og til tann prís, framleiðslan hevur orkað at galdið, sjálvst um tað til tíðir hevur tókst órímligt og heilt hópisleyst at skula fokusera uppá bulk heldur enn business. Seinna árinu eru fortreytirnar í havinum eisini broyttar munandi til tað verra, og tað hevur havt við sær, at eingin – hvørki skip og bátar ella

framleiðslan á landi – livir bert av tí, sum nú kemur av grunni.

Hesaferð hevur politiski myndugleikin tó – mótsatt stóðuni fyrst í 90'unum – verið í teirri hepnu støðu, at samlaða virðið á grunninum ikki minkar, men heldur tvørturímóti, og um rætta politiska handalagið hevði verið, so var rásarúm fyri bæði at gera stutt- og lang-tíðartillaðingar, uttan at nakar misti, samstundis sum grunnarnir og Føroyar vunnu.

Veit ikki um politiski myndugleikin hevur eina heildarvísión fyri fiskivinn-una ella bert er umsitari av nógvum smáum stakvísión-um, sum síðani avspeglar seg í lógum og reglum, sum verða smíðaðar sohvørt – seinast í tí, sum verður lagt fyri tingið hósðagin at taka støðu til.

Feskfiskavinnan hevur agerað buffari fyri politiskt valdar loysnir í árávís. Við tí leisti, sum nú er lagdur, verður Føroyagrunnurin í stóran mun gjørdur til buffara hjá aktørum, sum hava sítt kjarnuvirksemi uttanfyri Føroyar – kanska við 'kinesiskum sáttmálum' áðrenn langt um liður.

Hvat bleiv av vísiðini um heimsins besta fisk úr heimsins reinasta havi?

Tvey dømi

Spurningurin er, hvussu nógvar pengar, feskfiskaflotin hevur sett til hesi árinu, hann ikki hevur verið undir fullum marknaðartreytum Niðanfyrri eru sett upp tvey dømi um veruligar sølur á FMF (onnur á heysti og hin á vári), sum eru samanbornar við prísirnar í Hanstholm somu dagar.

Dagf.	Nøgd	FMF	Hanstholm
02.09.11	5.469 kg	120.790 kr.	172.183 kr
10.04.12	8.615 kg	151.029 kr.	327.228 kr